

- Driemaandelijks contactblad 38ste jaargang nr. 2 (april – mei – juni 2026)
- Afgiftekantoor: 9030 Mariakerke MAIL - Erkenningsnummer P4A9034
- Evangelie Levensnabij Rekeningnummer IBAN-nr. BE45 9795 3507 0189
- Contactadres redactieverantwortelijke: Bart Pieters, Begijnhof 34, 8500 Kortrijk.
bart.pieters@skynet.be - 056 21 47 12
- Website: www.evangelielevensnabij.be

I N H O U D	1. Redactioneel.....	2
	2. Lezersbrief van Norbert Bethune	3
	3. Vreemdeling zijn.....	5
	4. Hoop leren	6
	5. Integrale ecologie, groene theologie	8
	6. Anders kijken, humaner leven	11
	7. Klein verhaal.....	15
	8. Taizé – levensherinneringen van Roland Mullie en Lieve Benoit.....	17
	9. Arbeiderspaleis Le Familistère: utopisch eiland in kapitalistische oceaan	19
	10. Waarom hebben zoveel mensen de kerk verlaten?.....	23
	11. Jesaja: als een sneeuwbal.....	24
	12. Het einde van een generatie	27
	13. Rustpunt	28

1. Redactioneel

Geschreven bij het begin van de oorlog VS/Israël – Iran (28 februari)

De Verenigde Staten zien zichzelf graag als 'de stad op de berg' uit het evangelie: een lichtend voorbeeld voor de rest van de wereld, het land van de onbeperkte mogelijkheden, gefundeerd op een onwankelbaar Godsgeloof: 'In God we trust'. Dit zelfbestaan, zeker onder iemand als Trump, doet bij gelovige mensen de wenkbrauwen fronsen.

Op de eerste plaats omdat de manier waarop de overheid er omgaat met mensen in binnen- en buitenland helemaal geen lichtend voorbeeld is. Het recht van de sterkste en arrogantie staan mijlenver af van het evangelie van de man van Nazareth.

Daarenboven moeten we citaten uit de Bijbel altijd contextueel verstaan. Dit betekent: in de context van het boek waarin ze geschreven zijn. En in de context van het leven van de geadresseerden, in overeenstemming met de bedoelingen van de schrijver.

Laten we dat even nagaan voor 'de stad op de berg'. Het boek waarin deze uitdrukking voorkomt is het Mattheüsevangelie: 5, 14. Dit is het begin van de Bergrede. Leerlingen van Jezus zijn niet zomaar licht in de wereld en stad op de berg. Ze worden het in de mate dat ze leven volgens de Bergrede. Deze woorden komen vlak na "Gelukkig de zachtmoedigen, gelukkig die honger en dorsten naar gerechtigheid, gelukkig de barmhartigen, gelukkig de vreedstichters." (Mt. 5, 5-8) Elk land dat een beleid voert in deze geest, mag zich schoorvoetend 'stad op de berg' noemen.

Mattheüs schrijft zijn evangelie voor joodse christenen. Jezus is voor hem de nieuwe Mozes, wetgever en bevrijder in Gods naam. Hij heeft het ware Israël voor ogen. Dat is er niet voor zichzelf, maar tot heil en redding van de wereld.

Hoe haaks staat dit alles op de huidige politiek van de VS en Israël. Een lichtend voorbeeld: vergeet het. Maar ook de Kerk, die zich het nieuwe Israël noemt, kan van de Thora van de nieuwe Mozes nog aardig wat opsteken. Meer zelfs, in het huidig tijdsgewricht is zo 'n Bergrede-kerk er meer dan nodig. Deze nieuwsbrief probeert hiertoe alvast een bijdrage te leveren.

Redactioneel 2: 24 dagen later (24 maart 2026)

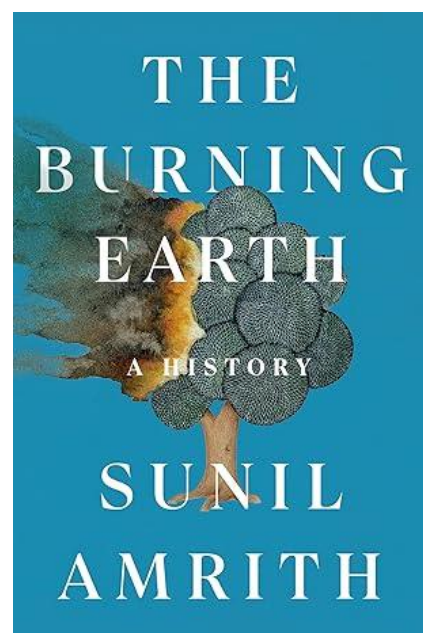
Momenteel gaat in de media **de grootste aandacht** naar de gevolgen van de oorlog voor onze economie – zeg maar: onze portemonnee –. Antropoloog Kris Peeters schrijft hier een krachtig opiniestuk over, dat zich laat samenvatten in de zin 'Terwijl duizenden doden vallen in het Midden-Oosten, kijken we naar de prijs aan de pomp.'

'Wat het zwaarst weegt, moet ook het zwaarst doorwegen' probeer ik mezelf al heel mijn leven in te peperen. Wanneer dit blad je bereikt, zijn we al een paar maanden verder. Met Trump aan het roer kan er alweer van alles gebeurd zijn. De vraag blijft: waar steken wij, in de wereld die we nu meemaken, onze tijd, ons geld en onze energie in? Maar ook: hoe bewaren we al doende de hoop? Daarover gaat het hier in het artikel 'Hoop leren'.

Redactioneel 3: Pasen (5 april 2026)

Te midden van alle geopolitieke perikelen die ons kunnen overweldigen, mogen we de drie grote crisissen van onze planeet niet uit het oog verliezen: het klimaat, de biodiversiteit en de pollutie. Historicus Sunil Amrith, schrijver van het indrukwekkende boek *De Brandende Aarde. Hoe de mens de aarde veranderde*, zegt in een interview:

"Nog belangrijker is een verandering in bewustzijn. Al die positieve acties die mensen doen, zoals rechten geven aan de natuur, aan

landschappen, rivieren en bomen, helpen omdat ze bijdragen aan een soort morele oriëntatie. Het principe van zorg dragen, is heel belangrijk, maar we zullen alleen zorgdragen voor datgene en diegenen waar we van houden. We moeten nieuwe wegen vinden om die connectie te herstellen. Kunst kan daarin een rol spelen omdat ze een andere dimensie aanspreekt. Ik denk dat het spoor moet gebaad worden, niet door de politiek maar door bewegingen, die dan de voorwaarden creëren voor een andere politiek, de gepaste politiek. Maar zover zijn we nog niet." (tijdschrift Oikos 117, p.12)

Bij die bewegingen horen ook kerk en christendom thuis. Het artikel 'Integrale ecologie, groene theologie' werkt dit uit.

(Rob)

2. Lezersbrief van Norbert Bethune

Inspirator van het boek 'Zonde van dat verplichte celibaat' in 1995, vijftien jaar voor de zaak Vangheluwe. In dat boek werd toen reeds het seksueel misbruik in de kerk aangeklaagd en werden er wegen naar herstel aangegeven. (p 89-101)

In het nummer van het vierde kwartaal van 2025 van Evangelie Levensnabij staat een artikel met als titel 'Paus Leo XIV en de volksbewegingen'.

Het is mooi dat het positieve van iemand wordt aangehaald. Ook het feit dat de armoedekloof tussen de één procent van de wereldbevolking en de overgrote meerderheid op een dramatische wijze is gegroeid, is een statement dat men bij de grote politieke partijen nauwelijks nog hoort en in de begroting met een vergrootglas moet zoeken.

Het artikel legt op dit onrecht zelfs grote nadruk met woorden als 'zijn meest gepassioneerde kant', 'met passie en stemverheffing', 'trilling in zijn pauselijke stem'.

Ik wil geenszins betwisten dat het kerkvolk mooie en gemeenschapsvormende activiteiten organiseert. Ik erken eveneens dat de kerk zo belangrijke waarden in ere houdt en de christelijke traditie van het leven van Jezus van Nazareth doorgeeft.

Jammer dat de opmerking: 'hoe dubbel jammer is zijn houding t.o.v. de positie van de vrouw in de kerk en het huwelijk van homo's...' een beetje als randbemerking te lezen viel.

Wat te zeggen over de manier waarop de kerk zo vaak de seksualiteit in een negatief daglicht heeft gesteld en nog stelt. Ook deze paus schijnt die lijn voort te zetten.

Die negatieve lijn zit ingebakken in zoveel regels van het instituut, reeds van in het leven van mijn ouders (voor wie seks zonde was en een biecht vereiste) en tot op heden.

Er zijn zoveel discriminaties in het instituut die deze paus aanhoudt, zowel wat betreft de levensstaat, het geslacht, de geaardheid en de manier waarop aan anders geaarde mensen dienst wordt verleend.

Enkel mensen die wettelijk ongehuwd zijn, tot het mannelijk geslacht behoren en zich van seksualiteit onthouden kunnen de eucharistie volwaardig voorgaan en de instellingswoorden van Jezus uitspreken. Dit is ook de voorwaarde om deel te nemen aan het hoogste bestuur van de Rooms Katholieke Kerk.

Prof. Manu Keirse, de voorzitter van Dignity (het kerkelijk orgaan dat zich inlaat met slachtoffers van seksueel misbruik binnen kerk), schreef me daarover:

"Ik vind het een teken van hypocrisie in de Kerk dat priesters die met een vrouw in het verborgene samenleven gewoon in functie kunnen blijven als

priester en dat iemand die zijn partner met het elementaire menselijk respect behandelt, door de relatie te normaliseren in een huwelijksverbinde, ontslagen wordt van elke priesterlijke functie. Dat is natuurlijk wat jullie bij de wijding hebben beloofd, maar de priesters die met een partner samenleven hebben ook celibaatverplichtingen beloofd.

Ik heb moeite met het gegeven dat 50% van de wereldbevolking door de Kerk wordt gediscrimineerd. In alle beroepen heb je vrouwelijke collega's. In de bedieningen van de Kerk is dat niet mogelijk. Ik weet wel dat de positie van de vrouw in bepaalde andere landen nog heel anders is, maar de Kerk moet volgens mij stoppen met te denken dat ze eenduidige standpunten voor de wereld kan verkondigen.

Het VN handvest van 1948 begint met een intentieverklaring om niet alleen de wereld te behoeden voor toekomstige oorlogen, maar ook om de gelijke rechten van mannen en vrouwen te bevorderen. Dat baanbrekende document van 1948 stelde dat 'alle leden van de menselijke familie' dezelfde rechten, waardigheid en waarde moeten hebben.

Er is blijkbaar nog een lange weg te gaan in de Kerk.

Voor mij blijft het mensen ongelijk behandelen: mannen ten opzichte van vrouwen, priesters die in het geheim samenleven (ook al is het al lang geen geheim meer) tegenover priesters die hun partner statutair geven waar ze recht op hebben.

Ik heb het bijzonder moeilijk met de vele priesters die niet in celibaat leven maar geen enkele moeite doen om hun partner een wettelijk statuut te bezorgen en met het feit dat bisschoppen die dubbele situaties oogluikend toestaan, terwijl ze terzelfdertijd sancties nemen ten aanzien van priesters die de eerlijkheid opbrengen om duidelijk te zijn. Let wel, ik pleit niet om sancties te nemen tegen priesters die met iemand samenleven, maar om celibaat als vrije keuze te beschouwen. De meeste samenlevende priesters die ik ken hebben, dankzij hun partner, heel veel voor de Kerk betekend." (einde citaat Manu)

Er is een canon die zegt dat priesters de facto uitgesloten zijn van hun priesterlijke taken wanneer ze een handtekening zetten onder de huwelijksakte. Er is mij geen canon bekend die op zo'n drastische manier priesters uitsluit bij seksueel misbruik, hoe erg dit ook weze. De kerk mag een meester genoemd worden in het zoeken van 'mis-oplossingen' van dit probleem en mag daarom het familiaal misbruik niet op dezelfde lijn stellen als het netwerk binnen de kerk. De kerk heeft massaal een mollennetwerk opgebouwd waarlangs misbruikers konden ontsnappen aan het verbod om hun ambt nog verder uit te oefenen. De verantwoordelijkheid van de kerkleiders weegt ook zwaarder gezien ze pretendeert de dé juiste moraal te verkondigen.

Het gebrek aan respect voor de waardevolle seksualiteit en het op een piëdestal zetten van geestelijken hebben, een rol gespeeld in het seksueel misbruik. Ik zeg daarmee niet dat het verplichte celibaat de oorzaak is van het misbruik maar dat dergelijke machtspositie in veel gevallen een stimulerende rol speelde bij mensen die neiging hadden kinderen te misbruiken.

Zo geloof ik ook dat 'de eer van het instituut' boven het misbruik stond en staat. In de familiale context staat vaak de eer van de familie bovenaan. De façade van de kerk hooghouden staat en stond boven alles.

Die eer moet ook, spijs alle berouwvolle woorden, steeds opnieuw verdedigd worden.

Dat verklaart waarom het zware misbruik zo lang als maar enigszins mogelijk werd toegedekt, tenzij het echt niet anders kon zoals de tape die werd opgenomen van het gesprek van een slachtoffer met wijlen Godfried Danneels.

Om de eer en de macht van de kerk hebben wellicht zovelen misbruik niet willen zien en gezwegen.

Het oprichten van Rent-a-Priest-Emmaüs in 2000 doorbrak voor het eerst de discriminaties op het vlak van het samen vieren.

Norbert Bethune

3. Vreemdeling zijn...

Wat loop ik hier nog te doen, zegt mijn vrouw als ik haar hoofd in mijn twee handen neem en onze gezichten elkaar van dichtbij aankijken. Ze kijkt een ogenblik in mijn ogen en zegt dan die hartverscheurende zin. Een mengeling van wanhoop en van vertrouwen tegelijk. Wanhoop dat niets meer werkt in haar hoofd, niet alleen het geheugen niet, maar evenmin de oriëntatie in ruimte, in tijd, noch lezen en schrijven en andere concentratie. Zelfs gewoon iets doen lukt niet meer. Anderzijds is dat zinnetje ook zo helder: ze zegt het aan mij, en bevestigt daarmee haar vertrouwen dat ik wel voor haar zal zorgen, dat ik haar leven wel verder zal dragen, zal beschermen, zal koesteren. Het is zo dubbel, zoals alles aan deze ziekte: sterk en indroevig tegelijk.

Dementie is een ziekte die niet past in deze autonomie aanbiddende tijd. Dat iemand zo totaal afhankelijk kan worden, zo totaal een sukkel, een verdoolde, dat is als vloeken in de kerk van de vrije wil. Kanker, om maar één andere levensbedreigende ziekte te noemen, daar kan je tegen vechten, moedig en ondersteund door veel kennis. En als de strijd uitzichtloos wordt, dan kan je zelf beslissen om eruit te stappen. "Zelf" is hier het belangrijkste woord: er is grote pijn en groot verdriet, maar je bent tenminste jezelf niet kwijt.

Blijf maar op reis gaan, wandelen, film, muziek, zei de neuroloog een paar jaar geleden nog tegen ons. Dat is beter dan mijn pillen, zei hij, waarmee hij tegelijk aangeeft dat die pillen er niet zijn. Maar wat zal hij straks zeggen, als hij hoort dat zelfs die suggesties niet meer werken? Hij geneest tumoren en ander onheil in de schedels, maar voelt zich machteloos tegenover die langzame bezetting en wurging van geheugen en richting en doel en spraak en waar ons hoofd niet allemaal voor dient.

Verpleegkundigen worden opgeleid om in alle omstandigheden te peilen naar wat de patiënt wil. Maar de demente mens heeft die wil niet meer, en dat leidt tot verwarring, vaak tot een sterk gevoel van machteloosheid. Ik vertelde aan laatstejaars verpleegkunde over onze ervaringen met dementie, en ze waren geraakt toen ze hoorden dat een vriendelijke glimlach/woord/hand op de arm al een nabijheid en troost kan zijn, zelfs al kan de patiënt het zelf niet meer zeggen. En er zijn zoveel soorten dementie, dat maakt het extra ingewikkeld. Van meegaande zieken tot mensen die argwanend en agressief worden, zelfs helemaal van karakter veranderen.

Dat niet meer kunnen communiceren is misschien het moeilijkste aan dementie. Mensen vertellen en vragen zoveel, omdat ze anders niet in elkaars hoofd en hart kunnen kijken. Het is eenzaam, als je niet meer met elkaar kunt babbelen. Zo zijn we niet gemaakt... Soms blijft alleen genegenheid over, de zachte taal die lichamen met elkaar kunnen spreken, en die ons warm houdt. Genegenheid komt van nijken, je naar elkaar toe buigen. Een demente mens is zoals een vreemdeling die alleen terecht komt in een ander land, vreemd in alle opzichten, zonder taal, zonder uitleg, zonder rust: de angst alleen te zijn op de wereld... Als dan iemand geduld opbrengt om naar je te luisteren, als iemand helpt om een bed en eten en andere bescherming te vinden, als iemand de oversteek maakt naar jou en je niet be- of veroordeelt, ja dan is dat troost, zelfs in de kou van al het verlorene.

Maar in deze autonomie-aanbiddende tijd lijkt iemand die uit zichzelf valt, geen waarde meer te hebben. Enkel nog dient als afschrikwekkend beeld: *aub dat niet, mijn kop verliezen, nee, dat nooit*. Dit is geen pleidooi tegen euthanasie, verre van, een zachte, goed omringde, waardige dood is zoveel beter dan een eenzame, pijnlijke. Maar het gaat bij wilsonbekwame mensen over veel meer dan euthanasie. Het gaat over respect en zorg en warmte voor die vele duizenden 'ontheemden', en euthanasie is daar maar één onderdeel van, niet de oplossing voor alles.

In een tijd waarin steeds meer mensen losgeslagen worden, is het niet door ziekte dan door oorlogen, of een wrede politiek, of klimaatontwrichting, of complete digitale controle, of om welke reden dan ook, in zo'n tijd zullen we maar gered worden als we elkaar redden, als de ene mens de oversteek waagt naar de andere. Met concrete goedheid, met menselijke warmte, met samen eten en babbelen, met een lach en een traan, met samen overleven. Ik blijf het geloven: die diepste menselijke connectie is sterker dan alle kwaad...

Maar dan moeten we afstand nemen van dat dwaze opgedrongen beeld dat ons leven van ons is, dat wij het zelf moeten vormgeven, dat wij succes moeten kennen, dat een gewoon leven niet goed genoeg is, dat kwetsbaarheid en afhankelijkheid rampen zijn die je moet vermijden, dat wie anders is slecht is, en zo voort. We leven van elkaar, laten we elkaar koesteren, laten we elkaar vullen in voor- en tegenspoed. Vooral in tegenspoed, want het leven is vaak te groot voor een kleine mens alleen. We zijn allemaal mensen met beperkingen, de ene al meer dan de andere. Maar het mooie, het goede, het ware is dat we elkaar kunnen vinden en verder dragen...

En zo dragen we elkaar verder, mijn lieve vrouw door op mij te vertrouwen, ik door op dat vertrouwen te vertrouwen. Er zit allicht veel naïviteit in dat vertrouwen, wetende dat dementie alleen maar aftakelt. Maar ik wil niet weten hoeveel kou en verlorenheid nog op ons liggen te wachten. Zij ook niet, denk ik. Ik kan niet in haar hoofd kijken, zij kan het niet meer zeggen, maar ik vertrouw erop dat ook als ze niets anders meer kan dan zitten en staren, ze toch af en toe die ogen zal opslaan en beginnen aan een glimlach. Of plots een grappige beweging zal maken, dat ik denk, met plotse blijdschap: yesss, haar humor is er nog. Of dat ik haar met smaak zie eten en dat ze dan plots zegt, tegen haar bord maar eigenlijk tegen mij: lekker...

Als er geen woorden meer zijn, kunnen lichamen het gesprek verder opnemen. Lichamen kunnen dat. En lichamen kunnen de angst sussen, gewoon door dicht bij elkaar samen verder te ademen. Er is een kleine vrede die kwetsbaarheid niet uit het oog verliest: de opluchting niet meer bang te zijn. Lichamen weten dat...

Guido Vanhercke

4. Hoop leren

Dominicus Gent

Het wordt vaak teveel

Dat het niet goed gaat in onze wereld is een open deur intrappen. We worden aan alle kanten geïnformeerd en geconfronteerd met dingen die mislopen. Het is een delicate en complexe materie om daar wat zicht op te krijgen en te kijken hoe we dingen kunnen veranderen ten goede. **Je informeren is de eerste stap** om zicht te krijgen op wat er gaande is.

En net door al die informatie wordt het vaak teveel. Je wordt overdonderd en **je voelt je onmachtig** om aan systemen iets te veranderen. Want hoe ga je als enkeling bv. iets fundamenteels kunnen veranderen aan een economisch systeem waarin vooruitgangsgeloof, de sterkste wint, winst maken ten koste van alles, de doodnormale manier van denken en werken is?

Betrokken

Waar **mensen verstrekkende beslissingen nemen** (denk maar aan oorlogen uitvechten, exploiteren en vernietigen van gronden voor commerciële doeleinden) die stapsgewijs worden uitgevoerd door anderen die richtlijnen/bevelen opvolgen. Zonder na te denken over de consequenties, omdat ze zo werkzekerheid hebben, carrière kunnen maken, enz. **Hanna Arend was verrast** toen ze op het proces van Eichmann (die verantwoordelijk was voor de deportatie van duizenden Joden in WOII) een klein mannetje zag staan, en niet een monster... Een kleine man die, zonder nadenken, meedraaide in het bureaucratisch systeem.

Vandaag, in onze maatschappij, kan je je niet onttrekken aan de gangbare systemen. Op één of andere manier zijn we, willens nillens, **betrokken bij allerlei systemen**. En wat kan je dan doen?

Enkel een kleine bijdrage

Ik denk dat ik jarenlang een grote denkfout gemaakt heb. Ik voelde me verantwoordelijk om van de wereld een betere plaats te maken. Ik was ervan **overtuigd dat ik een grote bijdrage kon leveren**. Mezelf grondig informeren, evenwichtige keuzes maken en consequent toepassen in mijn leven. Dit zou voor radicale veranderingen zorgen. Maar natuurlijk faal je in dat grote project: je kan niet altijd aan alle jezelf opgelegde criteria voldoen (vb. het prijskaartje van ecologische producten is voor veel portemonnees niet haalbaar). Ons systeem en de gangbare manier van denken kan je niet zomaar veranderen. Het vraagt tijd om ten gronde te veranderen.

Haalbare stapjes

Wat ik wel kan is kleine stappen zetten, haalbare stappen om dingen in mijn eigen leven te veranderen. Dat houdt ook in dat ik invloed kan hebben op een grotere schaal. Al was het maar om te laten horen en voelen dat ik niet akkoord ga. Jaren geleden gingen we betogen tegen de plaatsing van kernbommen in ons land. Natuurlijk wisten we dat dat weinig effect zou hebben op de politieke beslissing (en waarschijnlijk stonden die kernbommen er al). Onze pleegdochter vroeg zich af waarom we nog de moeite deden om te gaan betogen. Ik antwoordde haar dat dit het enige was dat wij als gewone burgers konden doen: **laten horen en zien dat we niet akkoord gingen** met de toestand. Dat we dit niet konden laten gebeuren zonder onze stemmen te laten horen.

De hoop op verandering, op ommekeer zit niet alleen in een onwankelbaar optimisme. Als ik zie hoe zoveel zaken mislopen, word ik moedeloos. Maar telkens opnieuw is er **een appèl, iets dat mij hoop geeft dat niet alles verloren is**. En dat zit voor een groot deel ook in mijn geloof. De verhalen in de Bijbel getuigen van ervaringen dat er steeds, ergens, een nieuw begin kan gemaakt worden als we erin blijven geloven.

Tekenen van hoop

Tekenen van hoop. Denk ze weg uit onze wereld ... we zouden het niet uithouden met elkaar. De Bijbelse verhalen nemen ons mee in het voetspoor van mensen die **de tekenen zien** en telkens opnieuw beginnen, de moed niet verliezen, blijven hopen en geloven in goed leven voor allen. Oosterhuis zegt: de Bijbel heeft mij onverzoenlijke hoop geleerd.

Leren hopen

En toch is die hele Bijbel geen hoera-verhaal, geen sprookje van 'en ze leefden nog lang en gelukkig'. Integendeel. We lezen over ellende, pijn, verdriet, onvervulde dromen, wraak en verraad, misprijzen, opstaan en weer vallen, kwaad en dood. Niets menselijks is de Bijbel vreemd. Echt niets. Gelukkig maar. Want is dat nu net niet de reden waarom we die Bijbelse verhalen blijven vertellen, lezen, leren? Ze nemen ons mee in het leven van mensen toen én nu, **mensen van vlees en bloed die moeten omgaan met het kwaadste kwaad én het mooiste goede**.

De psalmen zijn bij uitstek **de plek waar mensen iets herkennen van wat ze meemaken** in het leven. In die oude teksten mogen we mee klagen en jammeren; leren we nadenken over het leven; leren we hoe dankbaar te leven; gaan we mee op bedevaart; mogen we God danken en loven.

Psalm 112

*Je zou gelukkig willen zijn:
stevig, vrolijk, rechtop,
goed werk, goed wonen, wat geld,
aardig worden gevonden
lief, je grote liefde vinden,
kinderen krijgen, gezonde, mooie,
dat zou je willen – wie niet?
Wil je ook goed zijn, betrouwbaar,
trouw, rechtvaardig, meedogend?
Een duistere zaak is de wereld
maar er zijn mensen van licht.*

*Gierig wreed zelfzuchtige dezen en genen maar er zijn mensen die geven en delen.
Er is kwaad en woester kwaad onstuitbaar maar er zijn mensen die de doem doorbreken.*

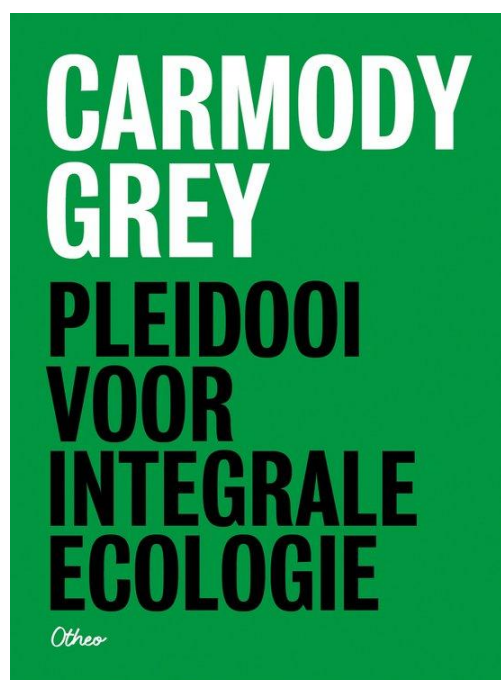
*Er zijn woorden gesproken
die werken ten goede, je hart versterken, je geweten scherpen.
Gelukkig wie ze zoekt te horen
en leeft om te volbrengen.
Een kwaadwillig mens wordt nooit gelukkig.*

H.Oosterhuis – 150 psalmen vrij – 2011 Ten Have

Als individu bewust zijn van het kwaad dat geschiedt en stappen zetten om dat kwaad tegen te gaan. Het is **kiezen voor menselijkheid in al haar gedaantes**. Bewust kiezen. Hannah Arendt zegt hierover: het is een treurige waarheid dat het meeste kwaad wordt gedaan door mensen die niet kiezen tussen goed en kwaad. Niet alleen ons denken maakt ons menselijk maar ook ons handelen. En handelen doen we in en met een gemeenschap. Daar waar we onze stem laten horen.

Menselijkheid dus...

5. Integrale ecologie, groene theologie

Hoe hoogleraar Grey de integrale ecologie op het spoor kwam (1)

Carmody Grey (°1983) trok in haar jeugd met grootvader dierenarts Donald Sinclair op huisbezoek bij de boerderijtjes van Noord-Yorkshire (Engeland). Zijn liefde voor planten, dieren en het land was overweldigend. Haar vader, een fotojournalist die betrokken was bij internationale natuurbescherming, nam haar mee op expeditie over de hele wereld. Het leven op wilde plekken, de kennismaking met uitzonderlijke ecosystemen en het ontmoeten van inheemse gemeenschappen noemt ze haar gelukkigste jeugdherinneringen.

Op die manier heeft haar jeugd haar verhouding tot natuur en wetenschap diepgaand gevormd. Gefascineerd door insecten voelde Grey zich een wezen tussen andere wezens. Bovendien had ze altijd al een wetenschappelijke manier van denken. Lange tijd wou ze chemie en biologie studeren, maar op het allerlaatste moment koos ze voor theologie. Voor haar

was het geen keuze tussen de twee: theologie en wetenschap waren met elkaar verweven als draden in hetzelfde weefsel.

In niet-westerse gemeenschappen waarmee ze in aanraking kwam, was er een continuüm tussen wat wij 'natuur' noemen en hun eigen leven. Alles werd gezien als onderling verbonden. Zo kon ze in Fiji (eilandengroep in de Stille Oceaan), wonend in een dorpje zonder auto's, elektriciteit, koelkasten of wegen, de wereld ervaren als één enkel weefsel.

Toen ze voor het eerst hoorde over klimaatverandering, verlies aan biodiversiteit en vervuiling, kreeg de vreugde die ze altijd in de natuur gevoeld had, een ondertoon van diepe droefheid. Eerst dacht ze: de volwassenen zullen het wel oplossen. Nu, zei ze, ben ik zelf een van die volwassenen.

Carmody Grey is intussen bijzonder hoogleraar Integrale Ecologie. Per 1 oktober 2024 is zij benoemd tot bijzonder hoogleraar Integrale Ecologie aan het 'Laudato Si'-Instituut, binnen de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit in Nijmegen.

De ecologische crisis (2)

Met al de huidige oorlogen is de aandacht voor de ecologische crisis uit de aandacht weggedeemsterd. Ten onrechte.

Deze crisis heeft 3 componenten: de klimaatverandering, de vervuiling en de biodiversiteit.

Trees van Monfoort begint met te stellen dat de schade nog altijd beperkt kan worden.

- 1) Maar... omdat het totale energieverbruik zo sterk toeneemt, o.a. door de ontwikkeling van A.I., neemt ook het verbruik van fossiele brandstoffen en dus de klimaatverandering verder toe.
- 2) In de vervuiling speelt het fijnstof een grote rol. Met een nefaste invloed op de levensverwachting.
- 3) Biodiversiteit. Sinds 1970 is het aantal gewervelde dieren in het wild met 73% afgenomen. De hoeveelheid vee heeft een enorme invloed. De vleesproductie is met 293% toegenomen.

Diepere oorzaken

Dit is ook een spirituele crisis. Want aan de basis van de gebeurtenissen, patronen en structuren bevinden zich de denkmodellen en wereldbeelden. Die zijn gericht op de economie in plaats van op de samenleving en de biosfeer. Het antropocentrisme en de exploitatie van onze planeet doen alsof al de rest maar achtergrond is.

Volgens Lynn White is het christendom in zijn Westerse vorm de meest antropocentrische religie die de wereld gekend heeft. Het maakte het mogelijk om de natuur te exploiteren ten opzichte van al wat niet menselijk is. 'Maakbaarheid' en 'voortgang' werden de overheersende manier van denken. Meer wetenschap en meer technologie zullen ons niet uit de huidige ecologische crisis redden. Dit komt overeen met wat paus Franciscus zegt in 'Laudato Si': we leven momenteel vanuit een technocratisch paradigma met winst als hoogste doel.

De scheiding tussen mens en natuur vinden we alleen terug in de moderne Westerse cultuur. Sinds de 19e eeuw wordt een onderscheid gemaakt tussen geestes- en natuurwetenschappen. Er is de scheiding tussen mens en natuur, tussen geest en materie, tussen ervaring-moraal en feiten.

Timothy Morton pleit in 'Duistere ecologie' voor een paradigmaverschuiving. We moeten de idee dat we alles kunnen beheersen en overzien loslaten. Volgens Bruno Latour (1947-2022) zijn we nooit modern geweest (titel van zijn boek uit 1991) want alles is altijd met elkaar verbonden geweest. Wij zijn afhankelijk van het dunne laagje dampkring dat de aarde omgeeft en van mini-organismen in ons eigen lichaam. Dat vinden we al in het Bijbelse boek Job 38-41. Daar laat God Job inzien dat hij maar een deeltje is van een groter geheel.

De aarde slaat nu terug. Latour noemt haar 'Gaia', een actief geheel. Alles heeft invloed. Vraag je je dus af: waar ben ik van afhankelijk? Hij roept gelovigen op om het oude wereldbeeld los te laten.

Een andere oorzaak van de ecologische crisis is het dualisme en hiermee samenhangend het patriarchaat. Mannen staan tegenover vrouwen, mannelijk tegenover vrouwelijk, cultuur tegenover natuur, verstand en geest tegenover gevoel en lichaam, beschaving en orde tegenover wildernis en chaos, God en hemel tegenover de aarde. Ecofeministen zoeken naar een integrerend godsbeeld. Sommigen spreken over de wereld als Gods lichaam.

De Bijbel

De Bijbel wordt over het algemeen gelezen als antropocentrisch en vijandig tegen het niet-menselijke. Daartegenover...

- *Het woord 'natuur' komt er niet in voor.*
- *In het verbond met Noach gaat het over alle levende wezens. Dit wordt gewoonlijk weggelaten.*
- *Genesis 1 – 2,3: het eerste scheppingsverhaal. In een dualistische lezing strijdt God hier tegen het water. Hier is evenwel geen sprake van strijd, maar van scheiding. Alle elementen krijgen een eigen plek. Zo ontstaat er een huis; daarna komen de bewoners. "Laat de aarde voortbrengen" (Gen. 1,11) duidt erop dat God met de aarde samenwerkt. "God zag dat het zeer goed was" (Gen. 1,31) slaat niet op de mens, maar op alles bij elkaar. De kroon op het werk is niet de mens, maar de zevende dag. Ook de dieren mogen nu rusten. Dus: een andere manier van Bijbel lezen leidt tot een ander godsbeeld.*
- *Het tweede scheppingsverhaal. Gen. 2, 15 "God JHWH bracht de mens in de tuin van Eden, om die te bewerken en erover te waken". De vertaling 'overheersen en onderwerpen' heeft veel kwaad gedaan. Er staat 'abad', dienen en 'sjamen', onderhouden. En in de ark van Noach nemen alle levende wezens plaats (Gen. 7,9).*
- *Spreuken 8, 22-25. Dit is nog een ander scheppingsverhaal. De Wijsheid is van goddelijke oorsprong, beeld van God, volledig deel van de wereld. In het Nieuwe Testament is Jezus Gods Wijsheid.*
- *Matteüs 11,26vv. Jezus wordt hier beschreven met dezelfde termen als die Wijsheid.*
- *Colossenzen 1, 15-16 Jezus als Schepper, zoals vrouwe Wijsheid.*
- *Johannes 1, 17 Het Woord – de Wijsheid – is vlees geworden, deel van de aardse wereld. Omwille van de gelijkenis met Spreuken 8 mogen we 'Woord' vervangen door 'Wijsheid', die wordt voorgesteld als een vrouw.*
- *Psalm 98. De aarde wordt opgeroepen om te jubelen. Het is verkeerd om hierin een metafoor te zien voor 'de mensen'. Idem dito in Jesaja 44, 23 "Bergen, breek uit in gejuich, en ook jullie, bossen met al je bomen".*

Dit komt terug in het Zonnelied van Franciscus van Assisi (13e eeuw). Alle schepselen prijzen God. Het is allemaal met elkaar verbonden. In vertalingen maakte men hiervan "Geprezen zij God om zuster maan, om broeder vuur, om moeder aarde... " Terwijl er staat: 'door'. Franciscus noemt alle elementen zuster en broer, en dus niet dat ze ons gegeven zijn om over te heersen.

Ten slotte laat de spreekster ons een tekst van Calvijn (16e eeuw) in dezelfde geest lezen. En het gedicht 'Als de ziele luistert' van Guido Gezelle (19e eeuw). Ja, het christendom kan een bijdrage leveren voor een ecologische paradigmaverandering. Het gaat hier niet alleen om technische veranderingen.

Conclusies: de agency van niet-mensen, de hele werkelijkheid met God verbonden, deze verbinding resoneert in Christus.

(1) Uit het interview met Carmody Grey "Integrale ecologie begint met luisteren", Tertio nr. 17, februari 2026, blz. 48-53

(2) De rest van dit artikel is gebaseerd op de uiteenzetting 'Groene theologie. Theologische bronnen voor een paradigmaverandering' door Trees van Monfoort in 'Denkend geloven', Postuniversitair Centrum, Kortrijk, 3 maart 2026

6. Anders kijken, humaner leven

We leven in wankelende tijden. Geopolitieke spanningen, economische onzekerheid, klimaatverandering... Een mens moet al uit hard hout gesneden zijn om deze multicrisis vertrouwensvol in de ogen te kijken. De Vlaamse rouwexpert Manu Keirse erkent het wijdverspreide gevoel van verlies en onzekerheid. Maar hij ziet ook een uitweg, als we 'anders gaan kijken'.

Door **Sylvie Walraevens** (19 oktober 2025)

De impact van het maatschappelijke verliesgevoel op het collectieve bewustzijn is niet min. Veel waarden staan op de helling en dat voedt de onzekerheid, zegt Manu Keirse. Toch blijft hij optimistisch. "Elke tijd kent zijn tegenslagen en geluk, maar onze samenleving is te weinig toegerust om daarmee om te gaan."

Is dat gevoel van verlies en verdriet om wat onherroepelijk verloren lijkt, vergelijkbaar met hoe individuen kampen met het afscheid van een dierbare?

"Zeker, rouw doet zijn intrede bij elke vorm van verlies: van gezondheid, van een partner, van werk, van perspectief, van geloof, van veiligheid en zekerheid. Maar rouw doet zich ook voor bij de confrontatie met onrecht, zoals de verontrustende situaties in Gaza of Oekraïne. Hoe onbeholpen wij als samenleving omgaan met massale verliezen van mensenlevens, werd overduidelijk tijdens de coronacrisis. Het beleid werd geadviseerd door eminente, gewetensvolle en toegewijde virologen, maar zij zijn geen specialisten in menselijk gedrag.

Daarom werden maatregelen uitgevaardigd die goed bedoeld waren, maar wars van inzicht in wat verlies en verdriet met mensen doet. Je demeterende moeder enkel nog telefonisch mogen contacteren... haar eten dat op de gang voor de deur werd gezet... waar waren we mee bezig?! Hetzelfde gebeurt vandaag met het asielbeleid. Onderdak, inkomen, werk en school eisen alle aandacht op. Maar wie denkt aan het enorme gemis van die mensen door het verlies van hun land, hun cultuur, hun familie?"

Misschien ligt dat aan de turbulente tijden: mensen kampen zelf al met zoveel onzekerheid dat ze het lijden van anderen er niet meer bij kunnen nemen.

"Het heeft deels te maken met de anonimisering van onze samenleving. In mijn kindertijd werden de klokken geluid als in het dorp iemand stierf. De mensen kwamen in hun deuropening staan en begrepen voor wie dat was, want ze wisten wie in het dorp ernstig ziek was en zou sterven. Een overledene werd door de burens naar de kerk gedragen. Er werd een kruis aan de deur gezet. Er werd geld opgehaald voor misvieringen ter nagedachtenis van de overledene. Sterven was een sociaal gebeuren. Vandaag kan een kist in de lift van een appartementsgebouw getild worden terwijl de bewoners van die verdieping geen weet hebben van een overlijden. Door die

anonimisering verdwijnt er een stuk verbondenheid tussen mensen. En als die ontbreekt, neemt ook het veiligheidsgevoel af."

Collectieve rituelen hebben een troostende kracht bij het overlijden van individuen. Kunnen wij voor het maatschappelijke verlies van zekerheden troost en hoop vinden in nieuwe rituelen?

"Daar moeten we absoluut naar op zoek gaan. Rituelen gieten persoonlijke emoties in een maatschappelijke vorm, waardoor ze publiek zichtbaar worden en met de samenleving gedeeld kunnen worden. Oude rituelen verdwijnen, maar telkens weer gaan mensen op zoek naar nieuwe. Doopsels en communiefeesten boeten in aan populariteit, maar de babyborrel en het lentefeest zijn in trek. Mensen hebben nood aan rituelen om hun verbondenheid rond een belangrijk levensgebeuren uit te drukken en hetzelfde gebeurt met grote maatschappelijke gebeurtenissen waarin we verbondenheid met elkaar zoeken. Denk aan het dagelijkse applaudisseren in onze deurposten voor het zorgpersoneel tijdens de coronapandemie."

Je benadrukt dat verdriet en rouw een onvermijdelijk onderdeel van het leven zijn. Maar de hedendaagse mens krijgt steeds meer grip op zijn bestaan en tracht pijn, verdriet en verlies te ontlopen. Maakt dat vasthouden aan het leven ons ook hulpeloos?

"Het is goed dat mensen vasthouden aan het leven, maar de realiteit blijft dat alles wat leeft, ooit sterft. Dat dit steeds moeilijker te accepteren is, valt goed te verklaren. De dood is verdwenen uit de woonkamers en verhuisd naar woonzorgcentra en ziekenhuizen. Opgroeien in een huis waar een grootvader of een grootmoeder ziek was en stierf, behoorde vroeger tot het dagelijkse leven. Nu hangt de technologie, die onze gemiddelde levensverwachting in 150 jaar tijd verdubbeld heeft, een mistgordijn over de medische wereld.

Een 88-jarige die thuis gevallen is en bij wie in het ziekenhuis een ernstig hartfalen wordt vastgesteld, wordt van de spoedafdeling naar de Intensieve Care gebracht, waar 95 tot 98 procent van die hoogbejaarden sterft. Niet thuis, omringd door familie. De curve op het computerscherm geeft aan dat het einde nabij is, maar vroeger zaten de signalen van het levenseinde in het dagelijkse leven, mensen waren ermee vertrouwd. We kunnen weer weerbaarder worden als we alle facetten van de werkelijkheid kennen en onder ogen zien.

Vergelijk het met het verkeer. Als iemand de wegcode niet kent en zijn wagen in de avondspits door Brussel moet loodsen, dan verstijft die van de angst. Maar als hij vertrouwd is met het verkeersreglement, kan hij zelfs pratend met een passagier veilig de stad doorkruisen. Kennis van de existentiële gegevens van het leven is essentieel om je in dat leven veilig en vertrouwd te voelen. Dat kan je doortrekken naar de samenleving. Goede kennis van maatschappelijke evoluties kan helpen om de samenleving met rust tegemoet te treden. Extreemrechtse politici doen het omgekeerde: ze zaaien angst, waardoor de mensen bij hen veiligheid zoeken. We leven vandaag echt niet in ongekend slechte tijden. Vergeet niet dat ons land ooit in oorlog was."

Net een mogelijke herhaling van die ellende jaagt mensen angst aan: waar gaat het heen met de democratie, met onze wereld?

"Elke mens die de ellende in Gaza of elders ziet, moet nadenken over de boodschap van Auschwitz: dat elke mens in staat is te moorden. Alleen dat bewustzijn kan ons van een nieuw Auschwitz weerhouden. Onrecht zit overigens niet alleen in die flagrante mondiale voorbeelden. Ook in ons land, in organisaties, wordt mensen onrecht aangedaan. Wat in Gaza gebeurt – de ontmenselijking – gebeurt in elke samenleving, weliswaar in bedekte vorm. Het zijn die processen die het onveiligheidsgevoel opwekken. We kunnen ons daar enkel tegen wapenen door te werken aan vertrouwen en verbondenheid."

In je boek *Anders leven* citeer je John Locke, die herinneringen de sleutel tot onze identiteit noemt. Maar vandaag lokken zij veeleer een gevoel van verlies en gemis uit. Versterkt achterom kijken de weemoed en de somberheid niet?

"We moeten het verleden een gezonde plaats geven zonder het te verheerlijken. Wie het verleden wegduwt, rijdt met een wagen zonder dodehoekspiegel, met tragische ongevallen tot gevolg. We

moeten weten vanwaar we komen. Ik stam uit een gezin met elf kinderen. Wat wij thuis meemaakten, zou men vandaag armoede noemen. Ik heb pas voor de eerste keer een nieuw kledingstuk gekregen toen ik in het tweede jaar aan de universiteit zat. Op reis gaan was ondenkbaar. En voor we het licht mochten aandoen, moesten we toestemming vragen aan moeder, die ons dan zei nog een uur te wachten.

Die context heeft mij geleerd spaarzaam te zijn. Mijn gelovige opvoeding heb ik als warm ervaren, maar voor sommige van mijn broers was ze een knel. Herinneringen zijn de sleutel tot je identiteit, omdat je het resultaat bent van wat en hoe je die dingen hebt beleefd, van de mensen die je hebt ontmoet. Ik heb het moeilijk met zij die denken dat ze alles alleen hebben gerealiseerd. We lopen in het leven rond dankzij verbondenheid. Veel begrijpen we alleen door daar naar terug te grijpen."

Velen denken dat de problemen en de oplossingen buiten hen liggen: in de oorlog, de economie, de politiek, de polarisering... In je boek *Zie de mens* richt je de aandacht op wat er binnenin de mens gebeurt en stuur je aan op 'anders zien'.

"We lezen over oorlog, we zien asielzoekers op tv. Anoniem. Maar als een Syrisch gezin in jouw straat komt wonen, kun je contact met hen zoeken. Ze verstaan aanvankelijk geen Nederlands, maar in het voorbijgaan kun je hun een vriendelijke blik toewerpen. Kijken of ze iets missen, vragen of ze iets kunnen gebruiken: dat versterkt hun gevoel welkom te zijn. Maar ook jij wint: die ontmoeting zal je inzichten geven over ons asielbeleid, over regimes in andere landen. De wereld anders zien begint in je eigen straat door individuele mensen te zien als exponenten van een wereld waarvoor je iets kunt betekenen.

Door die verbondenheid op kleine schaal creëer je verbondenheid tussen ons volk en hun volk, tussen ons vredelievend land en het moeilijke regime van het land waaruit zij moesten vluchten. Daarmee schenk je hoop en toekomst. Filosoof Viktor Frankl overleefde Auschwitz. Hij schreef nadien dat wie zich inzette voor iets dat buiten zichzelf lag, de concentratiekampen vaak overleefde. Je verantwoordelijk voelen voor de samenleving begint met verantwoordelijkheid opnemen voor de mensen rondom je."

Dat 'anders zien' pas je ook toe op de gezondheidszorg.

"We hebben betere diagnoses, genezen vaker en leven langer. Toch zit er iets grondig fout in onze gezondheidszorg. Zij wil maar één ding: ziekte en dood bestrijden. Maar ziekte zal altijd tot de werkelijkheid behoren, bevoordeeld dus het leven! Een 37-jarige vrouw werd ontslagen uit het ziekenhuis, omdat ze uitbehandeld was. Ze had vier kinderen en een jonge man, en in haar hopeloosheid vroeg ze de dokter of hij echt niets meer kon doen om haar beter te maken. De dokter raadde haar een nieuwe chemotherapie aan, die ze de volgende week kon opstarten. Hoopvol ging de vrouw rond vijf uur naar huis. Om tien voor tien, 's avonds, is ze thuis gestorven, zonder enige voorbereiding. Dit is kansen voor leven missen! Want had men die vrouw geholpen om met haar man en kinderen nog een goed gesprek te voeren, dan zou dat de nabestaanden voedsel voor het leven hebben gegeven.

Uit een onderzoek van het Nederlandse artsblad *Medisch Contact* blijkt dat 71 procent van de Nederlandse artsen vindt dat men te lang doorgaat met zinloze behandelingen. De geneeskunde gaat ervan uit dat alles moet worden genezen, terwijl 15 procent van de wereldbevolking met een chronische ziekte of een ernstige beperking leeft. Zij vormen een enorme minderheidsgroep die we kunnen helpen met een andere blik. Het zijn de vooroordelen die het echte zien in de weg staan. Wie met een verkeerde blik naar de dingen kijkt, voert ook een fout beleid."

Ethiek, moraal en kwaliteitszorg zijn voor jou geen rationele systemen, maar een vorm van zien.

"Wat is ethiek anders dan het bevorderen van het welzijn van mensen in de samenleving? Dat kan alleen door anders naar mensen te kijken, met name in drie dimensies. Je moet horizontaal kijken:

je moet weten vanwaar je komt, waar je nu staat en waar je naartoe gaat. Je moet ook verticaal kijken: in de diepte, naar wat onder de waterspiegel zit, maar ook vanuit de hoogte, want dan zie je de verbinding. En je moet kijken van de buitenkant naar de binnenkant en omgekeerd. Wie in die drie dimensies kijkt, ziet waar het echt om gaat, zowel in persoonlijke als in maatschappelijke kwesties."

Je bent sterk geïnspireerd door Emmanuel Levinas. Welke unieke gedachte van deze filosoof doorspekt jouw werk rond heling?

"Het wonder van de kleine goedheid. Door de traan te zien in de ogen van de ander, kun je niet onberoerd blijven en kom je in beweging om het welzijn van die persoon na te streven, door systemen en organisaties heen. Compassie is een actieve daad. Dat heeft mij levenslang tot een rebel gemaakt. Ik heb vaak regels overtreden en gevochten voor wetgeving om mensen tot hun recht te laten komen. Zo heb ik geijverd voor de eerste begraafplaats voor niet-levensvatbare kinderen in Leuven. Ik heb verzegelde kisten opengebroken omdat ik vond dat de familie ook na een gewelddadige dood afscheid moest kunnen nemen van overledenen. Bij een gerechtelijke autopsie kon dat niet. Pas veel later heb ik de gerechtsdokters kunnen overtuigen. Anders kijken naar mensen leidt tot structurele oplossingen."

Staat het gevoel van verlies ook in relatie tot de teloorgang van kerk en religie?

"Het heeft vooral te maken met het verlies van kerkaanhangelijkheid. In de bloeitijd van de kerken waren er tal van bevlogen kerkvertegenwoordigers: priesters, zusters en leraars die identificatiefiguren waren. De meeste geestelijken zijn vandaag oud en ze zijn niet meer aanwezig in scholen, dorpsgemeenschappen en gezinnen. De kerk is haar zichtbaarheid in de samenleving verloren. Maar de menselijke nood aan zingeving is niet verdwenen, ze wordt alleen niet meer ingevuld binnen kerkelijke structuren. De kerk heeft mijns inziens de trein gemist om daar te zijn waar het volk is. Ze besliste dat priesters en diakens geen uitvaarten mochten verzorgen buiten de kerkgebouwen, uit vrees dat de kerken anders zouden leeglopen. Een gemiste roeping.

Hetzelfde geldt voor wat mensen bezighoudt. Ik ben kerkbetrokken, maar ik wilde in mijn beroepsleven nooit geassocieerd worden met de tegenstanders van abortus. Het is een boutade, maar ik denk dat ik meer abortussen heb voorkomen dan de kerk, want wie ongewenst zwanger is, gaat niet te rade bij iemand die een zwangerschapsafbreking veroordeelt. Als psycholoog heb ik veel ongewenst zwangere vrouwen geholpen om hun kind ter wereld te brengen en het zelf op te voeden of ter adoptie aan te bieden. Bijna allemaal kwamen ze met een vraag voor abortus en ik toonde mij telkens bereid hen daarmee te helpen, maar ik wilde eerst kijken of dat werkelijk was wat ze nodig hadden.

Ook inzake euthanasie stelt de kerk zich ontoegankelijk op. Als we met de geneeskundige zorg zo ver zijn gegaan dat we het lijden van een mens ondraaglijk lang rekken, dan moeten we ook bereid zijn om die persoon uit dat lijden te bevrijden. Dicht bij de mensen zijn in Afrika, Azië, Latijns-Amerika of hier vraagt om een lokale aanpak. Als de kerk standpunten blijft innemen voor de hele wereld, zal ze hopeloos blijven achterlopen op die wereld. Het Vaticaan moet zijn macht delegeren en de plaatselijke bevolking meer autonomie geven. En een taal spreken die aansluit bij de beleving van vandaag."

Hoe kunnen lokale kerken nog van betekenis zijn?

"Ze moeten weer die veilige havens worden die ze zo lang zijn geweest. De kerk stond voor verbondenheid. Niet alleen het geloof bracht de mensen naar de kerk; de zondagsmis was een ontmoetingsplek voor het hele dorp. De mensen bleven praten na de mis of gingen een bier drinken in het café naast de kerk. De christelijke cultuur en het christelijke gedachtegoed waarop onze samenleving nog steeds steunt, hadden alles te maken met een diepe verbondenheid over generaties heen.

Ik denk dat mensen nog steeds naar dat type verbondenheid snakken. Mijn diepgelovige moeder geloofde ook niet alles wat in de kerk gezegd werd, maar ik hoor het haar nog zeggen: 'Je moet daar heen gaan met de juiste ingesteldheid: luisteren tot je één zin hebt gehoord waardoor je

vandaag voor de mensen, voor de wereld, iets beter kan doen.' Een prachtige, wijze uitspraak. Voor haar was de kerkgang een moment van stilstaan bij iets dat hoger was dan zichzelf.

Mensen blijven zoeken naar verbondenheid in de wereld, want verbondenheid geeft veiligheid. Dat moeten we hun teruggeven, eventueel met rituelen, maar ook door de generaties weer met elkaar te verbinden. Ouderen die een goed contact hebben met hun kleinkinderen, zijn niet fatalistisch over de jonge generatie. En kleinkinderen die hun grootouders waarderen, denken minder zwart over oud-zijn."

Manu Keirse

Volzin Magazine - juli + augustus 2025

Manu Keirse (1946) is klinisch psycholoog en doctor in de geneeskunde. Hij was jarenlang hoogleraar aan de faculteit geneeskunde van de KU Leuven en aan de Benelux-universiteit in Eindhoven. Zijn jarenlange expertise in verlies, verdriet en rouw maakt hem tot een bestsellerauteur en een graag beluisterde spreker op Vlaamse en Nederlandse podia.

Boekgegevens: Manu Keirse. *Zie de mens. Pleidooi om anders naar elkaar te kijken*. Lannoo, 196 blz., € 19,99 Manu Keirse. *Anders leven. Pleidooi voor een humanere en meer verbonden samenleving*. Lannoo, 256 blz., € 22,99

7. Klein verhaal

Oma wil je deze rok inkorten?

Ze houdt een lange, witte, kanten rok voor zich. Hij is veel te lang. Ze kocht hem op een zuiders marktje op vakantie...

Het is september en wellicht wil ze het zalige, zonnige zijn van die dagen rekken.

Ik kan haar overtuigen te wachten met inkorten tot na de winter en dan zal ik zeker enkele kanten ruches afnemen, maar wie weet: misschien krijgt ze een groeispurt...Ze is veertien!

In maart staat ze weer voor me met haar witte, kanten pakketje: ik ben niet gegroeid, oma!

Ik neem de rok mee naar mijn naaikamer en neem kanten ruches af...Ik druk haar later op het hart deze witte flodderrok niet te dragen op de fiets. Zo'n lichte stof waait zo in je wiel of ketting... En dan wordt die Franse zwier 'perte totale'!

Ze rolt eens met haar ogen en fladdert weg...Ze is vijftien ondertussen.

Diezelfde week stuurt een schoondochter een foto van een nota in de klasagenda van haar middelste zoon. De juf schrijft dat tijdens een wild spelletje op de speelplaats zijn kap van zijn jas werd afgerukt. Ze hoopt dat het te herstellen valt.

Ik kan ook het antwoord van mijn schoondochter meelesen: haar zonen hebben gelukkig een handige oma!

Bij mijn eerstvolgend bezoek komt de jongen me al toegesnel met zijn kapotte winterjas en hij wijst me ook nog op de uitgescheurde zak...

Met geduld en wat handigheid kan ik de jas herstellen!

Wekelijks belanden er kledingstukken op mijn naaitafel: het zijn vaak uitdagende werkjes want, kleren worden in een bepaalde volgorde in elkaar gezet en wie herstelt moet vaak heel veel lostornen om bij het gat of de scheur te komen...En daarna alles weer in elkaar zetten.

Creëren gaat makkelijker dan herstellen...Zoals in het leven!

Misschien herkent de juf van mijn kleinzoon ook mijn hand in de knielappen van de drie broers. Het zijn avontuurlijke kinderen: ze fietsen, voetballen, klimmen, timmeren, vallen... En lopen kleerscheuren op. Ik maak al jaren zelf de knielappen, per dozijn!

De broekspijp moet opengemaakt, het gat stevig gedicht en dan komt de lap erop en gaat de broekspijp weer dicht. Voor het uitzicht en het evenwicht zet ik ook een lap op de tweede knie, die meestal intact bleef...

Met de vervanging van een kapotte rits in een winterjas ben ik ook uren zoet...

De naaimicrobe kreeg ik van mijn schoonfamilie en als jonge huismoeder volgde ik ooit naailessen. Jarenlang maakte ik de meeste nieuwe kleren voor het hele gezin. Ik vond dat leuk en creatief werk: uit een lap stof een uniek stuk maken!

Er kwamen en komen ook een reeks verkleedkleren, poppenkleren, gordijnen en vlaggen voor de jeugdbeweging...vanonder de naaimachine.

Ik heb nog een kast vol restjes, accessoires en garens. Daaruit kan ik putten voor verstelwerk.

Mijn man is zijn hele leven ook al een 'Handige Harry' en zette kinderen en schoonkinderen op weg om te klussen en te herstellen.

Ik ben blij dat mijn kinderen en kleinkinderen hun spullen laten herstellen en zo kiezen voor meer duurzaamheid.

Babygerief, kinderkleren, fietsen... er wordt ook veel doorgegeven in de familie en vriendenkring of tweedehands gekocht!

Een dochter houdt met haar collega's ruilbeurs: waar de ene op uitgekeken is valt in de smaak van iemand anders... Haar dochter mag van haar eerste zakgeld een cadeautje kopen voor haar jarige zusje. Ze trekt met een vriendin naar de Kringwinkel en na een middag kijken, keuren en kiezen komen ze thuis met een leuk geschenkje én een paar oorbellen voor haarzelf...ze is twaalf! Er is zelfs nog een spaarcent over!

Mijn telefoon zit vol 'merci-tjes', voor het plooiën van de was en voor het verstelwerk.

Ik doe het met plezier, zeg ik. En alles wat door mijn handen gaat, gaat ook door mijn hoofd!

En door mijn hart, denk ik er stilletjes bij!

Greta.

8. Taizé - levensherinneringen van Roland Mullie en Lieve Benoit

Roland Mullie is een medestander van het eerste uur van de werkgroep, zelfs nog uit de tijd van Evangelisatie Levensnabij. Roland is inmiddels 91 jaar en leeft, samen met zijn echtgenote Lieve, een boeiend leven. Eén en ander heeft hij nu uitgeschreven en ons bezorgd. Roland en Lieve associeerden we altijd met 'Taizé' want die gemeenschap in het Franse Bourgondië is voor hen altijd belangrijk geweest. We putten uit hun 'Levensherinneringen'.

Reageren (en/of de volledige tekst opvragen) kan via Roland.mullie@telenet.be en 0478 23 50 85. Wij hebben het in elk geval met veel genoeg en een gevoel van herkenbaarheid gelezen!

In 1965 las ik een reportage over Taizé in "De Zondagsvriend", een week- of maandblad van toen. Vier bladzijden met informatie, tekst en foto's van een gemeenschap van protestanten. Hun levenswijze interesseerde ons dadelijk. Er volgt een prachtige beschrijving van wat Taizé is. Het begin, de oorlog, de definitieve start, de regel van de broeders, het grote doel. Het lezen van die mooie reportage liet mij niet meer los, ik wilde contact met die gemeenschap.

In juli 1966 vertrokken wij met 13 naar Taizé. Taizé is een klein dorp met slechts enkele huizen en een Romaans kerkje uit de twaalfde eeuw. Wat verder stond een moderne, praktische, betonnen gebedsruimte. Aan de ingang van de grote kerk eiste een groot bord met een tekst in drie talen onze volle aandacht op :

Gij die hier binnentreedt, verzoen u,
de vader met zijn zoon,
de man met zijn vrouw,
de gelovige met degene die niet geloven kan,
de christen met zijn gescheiden broeder

We stonden er bij en keken er naar, een beetje perplex. Verzoen u, niet met mensen die ver zijn, maar dichtbij, met mensen die niet kunnen geloven, met onze afgescheiden broeders. Wij waren hierdoor sterk getroffen. Tot op vandaag hangen borden in vele talen, met dezelfde tekst aan de ingang van de kerk. Het gebed in de kerk raakte ons diep, vooral telkens de 8 minuten stilte.

Na het avondgebed hadden we een gesprek met de stichter van de gemeenschap. We waren getroffen door de luisterbereidheid van broeder Roger en zijn antwoord op de vele vragen die wij toen over de jonge gemeenschap hadden.

Vooraf de blik van broeder Roger is mij altijd bij gebleven. Zijn ogen waren broos, maar helder, doorschijnend als het ware. Doordringend maar niet bedreigend. Ze straalden vertrouwen uit, ook in de laatste jaren. In zijn ogen vond ik iets van het wezen van Taizé.

De Stichter : Broeder Roger

Hij is geboren in Zwitserland op 12 mei 1915.

De grootste invloed op Broeder Roger kwam van zijn grootmoeder van moederszijde. Hij heeft zijn grootmoeder wel nooit gekend, zij stamde uit een oude protestantse familie. Toen de eerste wereldoorlog uitbrak woonde ze als weduwe in Noord Frankrijk te midden de slagvelden. Terwijl haar zonen aan het front vochten, liet ze bejaarden, kinderen en zwangere vrouwen in haar huis schuilen. Ze hoopte dat de christenen, die elkaar in Europa hadden uitgemoord, toch een einde zouden

maken aan hun eigen verdeeldheid om zo een nieuwe oorlog te verhinderen.

Hoewel haar familie van generatie op generatie protestants geweest was, begon zij naar een katholieke kerk te gaan. Ze ontving daar de communie. Toch heeft ze haar oorspronkelijke protestantse familie niet verloochend. Ze was voor Roger een getuige van verzoening. Veel later, bij de eerste bijeenkomst van de Europese jeugd in Rome, vertrouwde hij de jonge mensen die in Sint Pieter bijeen waren het volgende toe :

"De getuigenis van mijn grootmoeder heeft voor mij een concrete weg geopend. Haar keuze om arme mensen op te nemen tijdens de Eerste Wereldoorlog en om in zichzelf een verzoening tot stand te brengen heeft mij diep geraakt. In haar voetspoor heb ik al op jonge leeftijd mijn eigen christelijke identiteit gevonden : ik bracht in mijzelf een verzoening tot stand tussen het geloof van mijn oorsprong en het mysterie van het katholieke geloof, zonder de verbondenheid met wie dan ook te verbreken"

Hij schrijft : *"Ik voelde me gedreven om een gemeenschap uit te bouwen, waarin de verzoening dag na dag concreet zou worden beleefd. Om te beginnen zou ik helemaal alleen de weg van het gebed moeten inslaan. Ik moest een huis vinden, waar ik iedere morgen, middag en avond zou kunnen bidden, maar waar ik ook oorlogsslachtoffers, vluchtelingen en onderduikers zou kunnen opvangen"*.

De gemeenschap van Taizé

Frère Roger heeft de gemeenschap van Taizé gesticht omdat hij wegen wilde proberen te openen om de verdeeldheid tussen christenen onderling te helen en ook om, dank zij de verzoening van christenen, bepaalde conflicten van de mensheid te overwinnen. In augustus 1940 vestigde hij zich alleen in het dorpje Taizé.

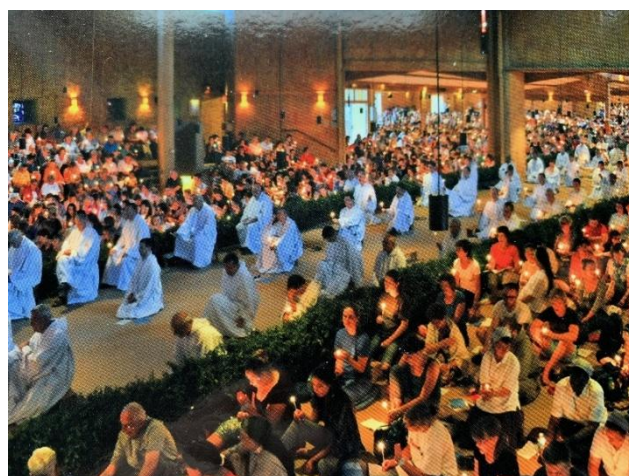
De broedergemeenschap wordt door geen enkele organisatie gefinancierd. De broeders nemen geen giften en geschenken aan. Alleen door hun werk voorzien zij in hun levensonderhoud en kunnen zij met anderen delen. Ze aanvaardden evenmin hun persoonlijke erfenissen, maar geven die aan de armen.

Roger Schutz : *"Onze bekommernis is, jongeren en iedereen die naar Taizé komt op te voeden tot innerlijkheid en solidariteit. En daarvoor hebben wij geen nieuwe georganiseerde beweging nodig. Wij vragen wel dat de mensen zich inzetten in de eigen parochie. Toen ik in 1940 in Taizé aankwam heb ik geen oproep gedaan tot de jongeren. De toevloed is spontaan gebeurd.*

Een dag in Taizé

Een dag in Taizé wordt vooral gekenmerkt door de drie gebeds-momenten: 's morgens, 's middags en 's avonds, zittend op de grond van de verzoeningskerk. Het zingen van eenvoudige, korte liederen, die voortdurend herhaald worden, brengen een sfeer van rust, meditatie en gebed. Daarna volgt een korte schriftlezing, waarvan de kernzin in een tiental talen gelezen wordt. In plaats van een homilie volgt dan een stilte van 8 minuten.

Wij luisteren naar jongeren, we lijden met hen mee. Wij verheugen ons om wat hen verheugt. Maar dat meeleven wil nog niet zeggen dat wij daarom een nieuwe beweging moeten uitbouwen.

Zoals Trees Dehaene zei: *"Mensen zoeken een levende bron waaruit ze kunnen putten. Ze zijn niet op zoek naar strakke leer. Ze zoeken geen vaststaande antwoorden op hun vragen, maar plaatsen waar wordt waargemaakt wat wordt gezegd"*.

Broeder Jean-Marie, een Amerikaan, die we ook al vele jaren goed kennen zei: "*De broeders hier leven eerst wat ze zeggen en pas dan komt de volgende stap die bestaat uit het schrijven en doorvertellen van de boodschap.*"

De broeders bespreken de evangelietekst eerst onder elkaar voor ze die bij de bezoekers brengen. Ze laten de tekst voor zichzelf spreken, door enkele zinnen eruit te herhalen. In die woorden wordt een uitdaging gevonden, zoals bij Jezus. De tekst en de bijhorende uitdaging worden dan ook besproken met aanwezigen uit verschillende landen. Dat zijn heel verrijkende gesprekken: je wisselt uit, je denkt samen na, je laat je raken. Taizé is een stukje thuis komen.

Ik las ergens: Geloven gebeurt door ervaring, niet of weinig door theorie". In Taizé hebben de jongeren "ervaring" van wat geloven kan zijn.

De opvolging

Op 16 augustus 2005 tijdens het avondgebed, in aanwezigheid van 2500 jongeren, heeft een Roemeense vrouw van 36 jaar de 90 jarige broeder Roger dodelijk verwond.

Tijdens de begrafenis, vroeg broeder Alois om vergeving voor de Roemeense vrouw. Op de dag van de begrafenis hebben de broeders bloemen gestuurd naar haar moeder. Ze kregen een dankbare brief van de moeder terug.

Broeder Alois was een Duitser en Rooms-Katholiek en trad in 1974 als negentienjarige in de gemeenschap van Taizé. In de jaren voor hij prior werd had hij broeder Roger al bij vele evenementen vertegenwoordigd. Broeder Alois verwierf geleidelijk enige bekendheid door zijn talrijke radio- en televisie-interviews, maar ook door zijn muzikale activiteit: veel van de nieuwe liederen uit Taizé werden door hem gecomponeerd.

Wij konden hem ontmoeten toen we in 2022 mee met de broeders mochten eten na de zondagsmis. Het was een hele eer voor ons om dat mee te maken.

Broeder Matthew is de eerste anglicaan aan het hoofd van de broeders van Taizé. Na 18 jaar geeft broeder Alois de leiding van de gemeenschap over aan broeder Matthew (58) geboren als Andrew Thorpe in West Yorkshire (Engeland). Hij is een anglicaanse leek en trad toe tot de gemeenschap van Taizé op zijn 21ste in 1986. Volgens de regel van Taizé komt het aan de prior zelf toe om een opvolger aan te stellen. Zelf schrok de broeder van de beslissing, die eind juli 2023 bekend werd. Hij is immers een uitermate bescheiden persoon.

De broeder benadrukte ook dat de Kerk niet stil kan staan, en dat de synode onderstreept dat traditie iets is wat voortdurend evolueert. Het is niet iets wat ergens in een doosje zit opgeborgen. In plaats van museum bewaarders zouden christenen zichzelf moeten zien als arbeiders in een prachtige tuin.

9. Arbeiderspaleis Le Familistère: utopisch eiland in kapitalistische oceaan

Joris Van Gorp, Kristien Merckx in www.dewereldmorgen van 23 januari 2026

In het noorden van Frankrijk, verrees tussen 1859 en 1883 een sociaal mirakel: Le Familistère. Dit ambitieuze project was het levenswerk van André Godin, een industrieel en utopisch socialist die weigerde mee te draaien in de rauwe uitbuiting van zijn tijd.

Geïnspireerd door het utopisch socialisme van Charles Fourier probeerde Godin de kloof tussen kapitaal en arbeid te dichten door een coöperatieve gemeenschap op te bouwen. Tussen 1859 en 1968 bood Le Familistère de werknemers van zijn fabriek niet alleen werkgelegenheid, maar ook toegang tot huisvesting, onderwijs, cultuur en welzijnsvoorzieningen.

Het experiment toont zowel de kracht als de zwakte van utopische ideeën in een kapitalistische wereld.

Van werkmanszoon tot utopist met een plan

Godins ideeën kwamen niet uit een ivoren toren. Ze groeiden uit een mengeling van eigen ervaringen en de theorie van Charles Fourier (1772–1837), de utopisch socialist die droomde van een rechtvaardige maatschappij.

"Als ik ooit boven de toestand van de arbeider uitgroeï, zal ik alles doen om zijn levensomstandigheden te verbeteren"

Vanaf zijn elfde werkte Godin in de slotenmakerij van zijn vader. Op zijn zeventiende trok hij vier jaar door Frankrijk, waar hij de schrijnende werk- en levensomstandigheden van de arbeidersklasse zelf aan den lijve ondervond. Hij zwoer: "Als ik ooit boven de toestand van de arbeider uitgroeï, zal ik alles doen om zijn levensomstandigheden te verbeteren".

Met de ervaring uit de verschillende jobs die hij in die jaren deed om te overleven, ontwikkelde hij een gietijzeren kachel. Het was een primeur: gietijzer gebruiken voor de productie van kachels.

In 1840 startte Godin zijn eigen werkplaats waar gietijzeren kachels werden geproduceerd. De gietijzeren kachel werd een grandioos succes dat Godin een fortuin opleverde. Maar rijkdom was niet zijn doel.

In 1842 ontdekte hij de ideeën van Charles Fourier, een utopisch socialist die droomde van rechtvaardige gemeenschappen, zogenaamde *phalanstères*, waar zo'n 1600 mensen samen zouden leven en werken in een coöperatief verband.

Het doel was om arbeiders toegang te geven tot de voordelen van welvaart die enkel voor de burgerij waren weggelegd

Godin werd een fervent aanhanger van Fourier. In 1852 financierde hij de oprichting van een *phalanstère* in Texas. Na de mislukking van deze Fourieristische commune in Texas in 1856, besloot hij zijn eigen utopie te realiseren in Guise, naast zijn bloeiende fabriek.

Arbeiderspaleis: wonen, werken en samenleven

Vanaf 1859 ging de eerste steen van het *Palais social* de grond in. Godin tekende het ontwerp zelf: een grootschalig complex waarin woonruimtes, productieruimtes en gemeenschappelijke voorzieningen één geheel vormden.

Het doel was om arbeiders toegang te geven tot de voordelen van welvaart die enkel voor de burgerij waren weggelegd en die je normaal met geld koopt, maar die hier collectief toegankelijk

werden gemaakt: degelijke huisvesting, hygiëne- en gezondheidsvoorzieningen, onderwijs, cultuur, ontspanning en sociale bescherming.

Dat vertaalde zich in een pakket aan voorzieningen dat in de 19de eeuw ronduit uitzonderlijk was: een loon 20 procent boven het marktgemiddelde, coöperatieve winkels en een systeem van collectieve hulpfondsen (bij ziekte, ongevallen of tegenslag), appartementen met stromend water, ventilatie en verwarming, gratis scholen en kinderopvang, en daarnaast cultuur en ontspanning met onder meer een theater, zwembad, muziekvoorstellingen en tuinen met kunstwerken.

De overdekte ruimte in Le Familistère waarrond de appartementen zich situeren. Foto Wikipedia.

Godin verbood kinderarbeid en voerde vaste ijkpunten in voor het gemeenschapsleven: jaarlijks het Feest van het Kind (vanaf 1863) en het Feest van de Arbeid (vanaf 1867). Tegen 1888 telde het hele wooncomplex, inclusief zijn diverse diensten, 110 gebouwen en huisvestte het 1950 bewoners.

Wie Le Familistère bekijkt met hedendaagse ogen, mist makkelijk de historische schokgolf. Het gros van deze voorzieningen werd al vanaf de jaren 1860 gerealiseerd. Zet dat eens naast de erbarmelijke omstandigheden in 1890 die velen kennen uit de film *Daens*.

Een concreet voorbeeld: vanaf 1870 beschikten de werknemers van Le Familistère over een overdekt zwembad, terwijl de Belgische arbeidersklasse vaak zelfs geen lopend water had.

Coöperatieve als bewijsstuk

Het industrieel succes was de hoeksteen van het sociale experiment waarmee Jean-Baptiste André Godin wilde aantonen dat de rijkdom die in het bedrijf werd geproduceerd ten goede moest komen aan de arbeiders, zonder dat daarvoor een revolutie nodig was.

Om Le Familistère op te bouwen en arbeiders toegang te geven tot de "equivalenten van rijkdom", ontwikkelde Godin zijn gieterij tot één van de topbedrijven onder de producenten van kachels.

Hij creëerde een eiland van welvaart en menselijke waardigheid, een levend bewijs dat een rechtvaardigere samenleving mogelijk was.

Die logica trok hij ook door naar eigenaarschap. In 1880 richtte Godin de Société du Familistère de Guise, een coöperatieve op: Association coopérative du capital et du travail. De werknemers werden mede-eigenaar van de onderneming. Hij creëerde daarmee een eiland van welvaart en menselijke waardigheid, een levend bewijs dat een rechtvaardigere samenleving mogelijk was.

Tussen 1870 en 1876 zetelde hij in het Franse parlement. In zijn boek *Solutions sociales* (1871) probeerde hij zijn experiment theoretisch te verankeren en te verspreiden. Le Familistère moest een blauwdruk worden.

Hij stelde dat sociale vooruitgang mogelijk was door arbeiders toegang te geven tot dezelfde voordelen als de burgerij, zonder daarom de klassenstructuur formeel op te heffen. Toen Godin besepte dat niemand hem wilde volgen, verliet hij de parlementaire arena en richtte hij zich weer volledig op de verdere uitbouw van Le Familistère.

De markt bijt terug

De utopische ideeën die aan de basis lagen van Le Familistère, kenden echter een fundamentele zwakte. Ze hielden geen rekening met de ontwikkelingswetten van de kapitalistische maatschappij zoals Karl Marx die in *Het Kapitaal* analyseerde.

Godin bouwde zijn sociale paradijs in een wereld waar meedogenloze concurrentie, winstmaximalisatie en een staat die de belangen van de kapitalistische klasse dient, de spelregels bepaalde en vijandig stond tegenover sociale hervorming.

Om te overleven moest Godin zelf buigen voor de marktlogica. Hij voerde rationalisatiemaatregelen door zoals tijdelijke arbeid, het invoeren van stukloon en teamwerk om de productiviteit op te drijven en de kosten te drukken.

Le Familistère legt de hardnekkige beperking bloot van utopische projecten die de bredere systeemlogica onderschatten

Na zijn dood werd de druk om de marktpositie vast te houden alleen maar groter. De beheerraad van de coöperatieve botste op een keuze die eigenlijk geen keuze was: investeren in sociale vooruitgang, of investeren in concurrentievermogen. Steeds vaker won het laatste.

De eerste ernstige breuk kwam in 1888, toen beslist werd te stoppen met de uitbreiding van de Familistère-paviljoenen. Het resultaat was een tweedeling: arbeiders die in Le Familistère woonden en aandeelhouder waren, tegenover niet-aandeelhouders buiten het complex. In 1929 escaleerde dat in een staking van vijf weken waarbij aandeelhouders lijnrecht tegenover niet-aandeelhouders stonden.

In 1936 leidde de concurrentiedruk tot rationalisaties met massale ontslagen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog collaboreerde het bedrijf met de Duitse bezetter. En de toegenomen concurrentie uit Italië na de oprichting van de Europese gemeenschappelijke markt (1957) versnelde de neergang.

In 1968 werd de coöperatieve ontbonden. De fabriek werd overgenomen door het merk 'Le Creuset'. De gebouwen van het Familistère werden aan de gemeente verkocht.

Inspiratie en waarschuwing

Le Familistère blijft zo een verhaal van inspiratie én waarschuwing. Het laat zien hoe één visionair idee levens concreet kan verbeteren. Maar het legt ook de hardnekkige beperking bloot van utopische projecten die de bredere systeemlogica onderschatten.

Godins experiment kon niet worden veralgemeend: het bleef een eilandje in een vijandige kapitalistische zee. Andere industriëlen wilden of konden niet volgen, en de staat verzette zich actief tegen voorstellen voor sociale hervorming.

Het arbeiderspaleis van Godin was een laboratorium van sociale hervorming, maar tegelijk een symbool van de grenzen van utopie binnen het kapitalisme. Het tilde duizenden arbeiders naar een hogere levensstandaard, maar vestigde geen duurzaam alternatief maatschappelijk model.

Dat roept de vraag op die Godin zich op het einde van zijn leven wellicht ook stelde: wat is er nodig voor echte, blijvende verandering? Moeten we overal coöperatieven oprichten binnen het systeem?

Of is een maatschappelijke omwenteling nodig die de economische en politieke macht overneemt van de kapitalistische klasse? Een revolutie die de productiemiddelen nationaliseert, socialistische planning doorvoert, de concurrentie uitschakelt en inspraak van de werkende bevolking op alle niveaus organiseert?

Le Familistère blijft een krachtig symbool van de strijd voor sociale rechtvaardigheid en een permanente uitnodiging om na te denken over hoe we die strijd het effectiefst kunnen voeren.

Het Arbeiderspaleis is het bezoeken waard, het ligt op twee uur rijden van Brussel.

10. Waarom hebben zoveel mensen de kerk verlaten?

Het is niet de eerste keer dat we in dit tijdschrift deze vraag stellen. Verleden jaar behandelde Daniël Vanhoutte in nummer 2 de oorzaken van de geloofscrisis onder de titel 'Kerk en christendom in de kering der tijden'. Volgens sociologen zijn dat:

- *de aantrekkingskracht van de moderne wetenschap,*
- *de snelle bevrediging van de behoeften in de consumptiemaatschappij,*
- *de emancipatie die leidt tot verzet tegen kerkelijk dogmatisme.*

Zelf heeft hij het over wat hij noemt 'theologische premissen die verankerd zijn in een voorbijgestreefd paradigma' (1). Van dit paradigma dat niet langer het onze is, maakt ook het dualisme 'heden en hiernamaals' deel uit.

Hieronder hebben we het meer specifiek over het wegvallen van de angst voor de hel. Dat vermeldden we reeds in Nieuwsbrief 2020-4: 'Hoe de zondagsmis wegviel' en 'Wat is God' onder 'Leven na de dood'. Daar gaan ik nu persoonlijk dieper op in.

Ik groeide op in de jaren '50. Ik werd volwassen in de jaren '60. Hoe beleefde ik toen mijn geloof?

Enkele anekdotes staan gegrift in mijn herinnering. Ik was 11 toen ik een discussie meemaakte tussen mijn leeftijdgenoten: "Hebben Adam en Eva echt bestaan?" Ik was 17 toen een kameraad ostentatief zijn 'miskaart' verscheurde: het bewijs dat hij naar de mis was geweest. Ik was 23 toen ik bij mezelf overwoog: "Als er geen hiernamaals bestaat, hoeft het dan allemaal nog voor mij?" Zo raakte mijn oude geloof op de helling.

Christen zijn – we gebruikten toen vooral het woord 'katholiek' – bestond in het aannemen van waarheden en het onderhouden van geboden en verboden. Daarbij hoorden 'de 5 geboden van de heilige Kerk': de verplichte zondagsmis, het vleesderven op vrijdag, het onderhouden van de vasten en eens per jaar biecht en communie. Deed je dat niet, dan was dat doodzonde en dan ging je bij je dood recht naar de hel...

We zijn 60 jaar later. Er is van alles veranderd. We stellen ons de vraag: hoe komt het dat zoveel mensen in die periode van de katholieke kerk hebben afgehaakt?

Voor sommigen is het kindermisbruik de grote oorzaak. Maar de ontkerkelijking was al veel eerder aan de gang. Voor anderen is het de aftandse kerkelijke moraal, haar discriminatie van de vrouw en de celibaatswetgeving. Hoezeer daaraan moet gesleuteld worden – het zal er toch wel eens van komen, bisschop Bonny doet een moedige poging – de wortels van het afhaken liggen elders.

Volgens historicus Jean Delumeau in 'La peur en occident' was de angst voor verdoemenis vanaf de late middeleeuwen een constante in theologie en pastoraal. Guillaume Cuchet, in een studie over de kerkpraktijk in Frankrijk, stelt dat vóór 1965 hetatholicisme een religie van verplichting was. Het verdwijnen van de oude regels, en van de prediking over dood, oordeel, hemel en hel, zorgden ervoor dat de mensen de Kerk niet meer als bemiddelaar nodig hadden. Cuchet werkt deze these uit in 'Comment notre monde a cessé d'être chrétien: anatomie d'un effondrement' (2018).

Toch stelt hij vervolgens de vraag: 'Heeft het catholicisme nog toekomst in Frankrijk? ('Le catholicisme a-t-il encore de l'avenir en France?', 2021). De situatie op kerkelijk vlak tussen Frankrijk en ons land is niet zo verschillend. Cuchet stelt dat de christelijke cultuur niet kan overleven zonder de geloofsovertuigingen, praktijken en leefregels die haar hebben gegrondvest en in stand houden. (2)

Dit is ongetwijfeld zo, maar niet voldoende. Deze geloofsovertuigingen, praktijken en leefregels kunnen ook leiden tot een fundamentalistisch christendom, een geloof dat niet bevrijdt maar beknot. En dat dus niet echt 'Christus-lijk' is. De onlangs overleden filosoof Jürgen Habermas (1929-2026) stelde zijn hoop op een Europa dat een oase blijft van tolerantie, mensenrechten en respect voor de rechtsstaat. Onze taal, onze huidskleur en onze religieuze traditie hebben we gewoon meegekregen vanuit het verleden.

Het christendom, zo voegen wij daaraan toe, heeft toekomst wanneer het

- 1) stevige wortels heeft in het evangelie
- 2) zich losmaakt van een voorbijgestreefd paradigma
- 3) mensenrechten en verdraagzaamheid integreert in haar leer en praktijk.

Dan heeft het niet alleen toekomst, maar kan het ook haar bijdrage leveren om deze chaotische wereld te herstellen en te humaniseren.

(Rob)

(1) Een paradigma is een samenhangend stelsel van theorieën, modellen en overtuigingen dat als een heersend denkkader of referentiekader fungeert.

Het artikel van Daniël Vanhoutte kan je lezen op onze website www.evangelielevensnabij.be onder 'Nieuwsbrieven'.

(2) 'Het einde van de laatste dingen', artikel in Tertio nr.18, maart 2026, p. 29-21; waarin Johan Van der Vloet de historicus Guillaume Cuchet voorstelt.

11. Jesaja: als een sneeuwbal

Ze hadden er hun werk van gemaakt, Bernard de Cock en Antoinette Van Mossevelde, om ons wegwijs te maken in het boek Jesaja. Het gebeurde op een bijbelweekend in de priorij Bethanië in Zedelgem van 20 tot 22 maart 2026. We waren met 13 aandachtige toehoorders. Meer dan toehoorders: het ging er soms interactief aan toe. Wat het beide inleiders wel eens moeilijk maakte om hun volledige verhaal te vertellen. Ze deden dat in 6 sessies.

Ik beperk me hier tot enkele inzichten die me daar zijn bijgebracht. Ze hebben mijn geloofsleven opengetrokken.

1. Profeten getuigen van **het razend zijn van God**. Hij toert in zijn woorden. Tegen hen die Oosterhuis 'Ploert en Schender' noemt. God is hard uit liefde voor de mensen. Profeten verwoorden het goddelijk pathos in sympathie voor de mensen.

Daarom ga ik de harde passages uit de Bijbel, waaronder de zogenaamde vloekpsalmen, niet schrappen. Als de profeet of de psalmist in Godsnaam toert tegen wie onrecht bedrijven, dan sluit ik me daarbij aan. Wel in het besef dat ik zelf deel uitmaak van een onrechtvaardige samenleving – en daar ook medeverantwoordelijk voor ben.

2. Het boek Jesaja werd, de eeuwen door, **herschreven en aangevuld**. Als een sneeuwbal. Mogen wij op onze beurt niet iets gelijkaardigs doen, met deze en met de andere Bijbelse geschriften? De profeet ontwikkelde in de 8ste eeuw voor Christus een gelovige kijk ten aanzien van de toenmalige politieke gebeurtenissen. Profetische schrijvers deden, aan de hand van Jesaja, hetzelfde tijdens de Babylonische ballingschap en daarna. Dienen ook wij niet een

profetische blik én praktijk te ontwikkelen ten aanzien van de politieke gebeurtenissen van onze tijd? Ook al aan de hand van oude profetische geschriften.

3. De teksten van Jesaja kunnen we inderdaad alleen maar lezen in **hun politieke context**. Het Midden-Oosten werd toen gedomineerd door achtereenvolgens de grootmachten Assyrië en Babylonië. Het boek Jesaja staat vol dramatische teksten over oorlogsdreiging, het recht van de sterkste en verwoesting. De band met het heden is vlug gemaakt. Het bevat ook antwoorden op de vraag: hoe geraak je door een geloofscrisis?

4. Doorheen de eeuwen verandert in deze geschriften ook **het godsbeeld**. Van een verbondsdenken in de lijn van andere oud-Oosterse culturen. Over henotheïsme, d.w.z. JHWH als grootste onder de goden. Tot een strikt monotheïsme met bijhorend scheppingsgeloof.

5. **Het Immanuëlboek** (de hoofdstukken 6 t/m 12) heeft een grote invloed gehad op Jezus' Kindsheidsverhalen bij Mattheüs en Lucas. En ook op de latere theologie (de maagdelijke geboorte).

In Jesaja 7 gaat het erover dat koning Achaz van het Zuidrijk (Jeruzalem), bij de dreiging van het Noordrijk en Syrië, niet moet zoeken naar een politieke oplossing. "JHWH zegt: "Ge moet op Mij vertrouwen. Zonder geloof houdt ge geen stand". God is bereid dat geloof te ondersteunen met een teken. Maar Achaz weigert dit teken, want hij is bang dat geloof hem zal vastzetten. Toch geeft JHWH een teken: Immanuël, een kind, teken dat God bij zijn volk is. "De jonge vrouw is zwanger": die jonge vrouw is de koningin die ervoor zorgt dat de Davidische dynastie overeind blijft, op voorwaarde evenwel dat de mensen gerechtigheid beoefenen. In hoofdstuk 9 wordt dit verder uitgewerkt. Het beschrijft de vernietiging van alle oorlogszuchtige macht. Er komt een wereldwijde vrede tot stand. Al zal daar nog een lange periode van verblinding aan vooraf gaan.

Het Hebreeuwse woord 'jonge vrouw' werd in de Griekse vertaling 'parthenos', maagd. Matteüs en Lucas gebruikten die voor hun evangelie. In hun tijd was er twijfel over het vaderschap van Jozef. O.a. omdat Marcus het over Jezus heeft als over 'de zoon van Maria' (Mc 6,3), wat toen ongebruikelijk was. Er circuleerde een theorie dat Maria verkracht was. Deze twee evangelisten reageren op deze theorie met 'de heilige geest'.

Bernard legde ons een suggestie van de Zwitserse protestantse exegeet Daniel Marguerat voor: als Maria inderdaad verkracht werd, was Jezus een mamzer. Wij zouden zeggen een 'bastaard'. Een mamzer was in de Joodse wetgeving een kind dat is geboren uit een verboden seksuele relatie. Daardoor was hij een sociaal marginale figuur. Dat maakt de betekenis van de incarnatie scherper. Als God mens wordt in een mamzer, dan wordt de zelfontleding van God nog dieper.

6. De invloed van de Deutero-Jesaja (de delen uit het boek Jesaja geschreven tijdens en vlak na de ballingschap) op het christendom was nog groter. In het bijzonder de zogenaamde liederen van de dienaar van JHWH, **de vier knechtliederen**, waaronder volgende opmerkelijke passages:

- *Jes. 42, 1-4.*
 - *Ik heb mijn geest op hem gelegd.*
Het geknakte riet zal hij niet breken. Hij vestigt het recht op aarde.
- *Jes. 49, 1-6.*
 - *JHWH sprak tot mij: 'U bent mijn dienstknecht, Israël.*
Ik stel u aan om een licht voor de volken te zijn.
- *Jes. 50, 4-9.*
 - *Mijn rug heb ik prijsgegeven aan hen die mij wilden slaan.*
Mijn gezicht heb ik niet onttrokken aan beschimping en bespuwing.

- *Jes. 52,13 – 53,12.*
 - *Geminacht en gemeden werd hij door de mensen, een man van smarten. Hij heeft onze ziekten op zich genomen, en onze smarten heeft hij gedragen. Hij werd doorstoken vanwege onze opstandigheid, vanwege onze zonden werd hij gebroken. Dankzij zijn striemen is er genezing voor ons. JHWH heeft de schuld van ons allen op hem laten neerkomen. Waarlijk, hij heeft zichzelf tot een zoenoffer gemaakt. Vanwege het doorstane lijden zal hij het licht mogen zien en met kennis verzadigd worden. Mijn dienstknecht zal zich een rechtvaardige tonen voor velen, hun zonden laadt hij op zich.*

Wie of wat deze dienstknecht oorspronkelijk was, valt moeilijk te achterhalen. Jes. 49 ziet in hem het volk Israël. Dan is zijn lijden dat van de ballingschap. Maar elders kan het de profeet zelf zijn of een ons onbekende persoon. De eerste christenen gebruikten deze liederen uit hun geloofstraditie als verklaringsmodel voor Jezus' kruisiging. Zij zaten immers met het trauma van Jezus' levenseinde. Een gekruisigde was niet alleen een verworpene door mensen maar toch ook door God?

Toen begonnen zijn leerlingen deze liederen, met Jezus' lijden en sterven voor ogen, proleptisch te lezen. Proleptisch betekent: anticiperend, voorspellend, vooruitziend, visionair. Door het leven en sterven van Jezus in verband te brengen met de gestalte van de dienaar, benadrukken de nieuwtestamentische schrijvers dat Jezus past in een oudtestamentische traditie. Een dienaar is daar iemand die zich overgeeft en die met God een bijzondere relatie heeft. Abraham, Mozes en David waren zo 'n dienaren. Je ontmoet ze ook in psalmen en onder de profeten. De schrijvers van het Nieuwe Testament zien Jezus als Gods knecht bij uitstek.

Mogen we nog een stap verder zetten? In de christelijke traditie, tot kort geleden, werden deze teksten uit Jesaja gelezen als echte voorspellingen. Zo leerde ik het in elk geval in mijn kinderjaren. Profeet was bijna synoniem van waarzegger. Maar ook de jonge kerk begon al vlug de woorden over de dienstknecht letterlijk op Jezus toe te passen. Waarom heeft Jezus dit lot ondergaan? Jesaja gaf, met zijn knechtsliederen, het antwoord.

En dus gingen ze ook zijn lijden en zijn sterven interpreteren als een zoenoffer voor onze zonden. De offerterminologie was in die tijd erg gebruikelijk. Terwijl we in onze tijd Jezus' lijden en kruisdood veeleer zien als het consequent beleven van zijn roeping, tot het uiterste. Hij bleef trouw aan de liefde, ook toen het lichaam gebroken werd. Het visioen van Gods nieuwe wereld was hem heiliger dan zijn eigen leven.

Zou dit kunnen betekenen dat ons kerkelijk jargon over 'verlossing en verzoening dankzij Jezus' kruisdood' aan herziening toe is?

7. Intussen rolt de sneeuwbal verder. Op het Bijbelweekend beluisterden we het oratorium 'Messiah' van Georg Friedrich Händel (1741). We ontdekten dat de meeste teksten daarin over Jezus' geboorte, lijden en sterven niet komen uit de evangeliën, maar uit het boek Jesaja.

In een laatste sessie maakten we kennis met de Trito-Jesaja, tot stand gekomen na de ballingschap. We bleven stilstaan bij 'het wachten' bij Jesaja: hoever is de nacht? (Jes. 21, 11-12) en dat wij zijn als wachters op de muren (Jes. 52, 8 en Jes. 62,6).

We sloten af met de teksten over 'een nieuwe hemel en een nieuwe aarde' in Jesaja 65 en Openbaring 21. Daarin trekken de schrijvers ten strijde tegen de teleurstelling omdat de redding uitblijft. Een ontgoocheling die ons ook in 2026 bekruipt.

(Rob)

12. Het einde van een generatie

Op 1 juni 2026 kreeg ik in mijn mailbox dit bericht van Jan Van Eycken:

“Ik ontving op het middaguur bericht dat **Mark Cornelis**, sterk naar lichaam en geest, onverwacht in zijn flat te Leuven is overleden. Hij was op 5 mei begonnen aan zijn 96ste levensjaar. De uitvaart vindt plaats deze week zaterdag om 10 uur in de kerk van de Universitaire Parochie in Leuven.”

Mark was de stichter en grote bezieler van de Priester en Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede. Deze was een Vlaamse progressieve katholieke beweging die opkwam voor solidariteit met het globale Zuiden, vredesacties, milieubewustzijn en kerkvernieuwing. Ze startte met de deelname aan de grote vredesbetogingen in de vroege jaren 1980. (1)

Mark was actief aanwezig op vele fronten. Zo nam hij deel aan de ontmoetingsdagen van Evangelisatie Levensnabij en schreef een enthousiast boek over zijn nonkel Ivo Cornelis, de stichter van de naar hem genoemde jongenstehuizen.

Een maand voordien overleed **André Bogaert**. Als drijvende kracht achter het VAKA gaf hij in de jaren tachtig een gezicht aan het massale verzet tegen kernraketten. André trad binnen bij de jezuïeten en begon zijn professionele carrière als godsdienstleraar aan het Gentse Sint-Barbaracollege. Daar bracht hij jongeren niet alleen ethiek bij, maar ook een kritisch bewustzijn over de wereld buiten de schoolmuren. Hij was aalmoezenier bij Skil, een scoutswerking voor kinderen met een mentale beperking.

Ook toen hij uittrad vormde zijn christelijke achtergrond de onwrikbare basis voor een levenslang streven naar rechtvaardigheid. Voor André was geloof geen abstracte leer, maar een bevrijdende kracht die mensen moest aanzetten tot actie tegen onderdrukking, de wapenwedloop en de dreiging van totale vernietiging.

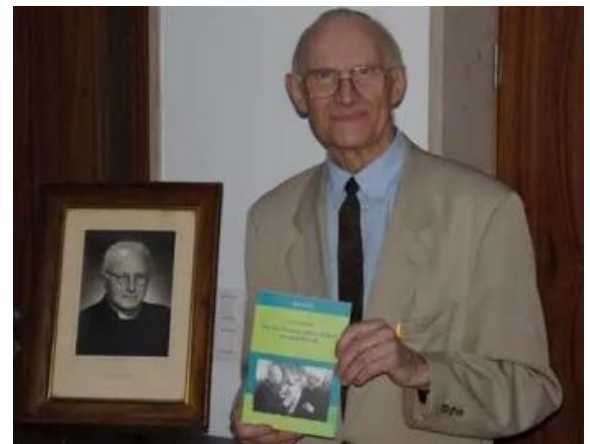
Nog enkele maanden voordien overleden Roger Ponsele en Jef Ravelingien. Over hen hadden we het uitgebreid in onze nieuwsbrieven 2 en 3 van 2025. We zouden nog een poosje kunnen doorgaan: over Jacques Gaillot, Oscar Romero, Piet Declerck, Roger Lenaers en Huub Oosterhuis, maar ook over mensen (priesters) die nog actief zijn: Daniël Alliët en Marcel Cloet. Voor mij persoonlijk zijn die mijn hele leven bron van inspiratie geweest.

Maar nu lijken ze een generatie te zijn die, de een na de ander, verdwijnt. Dat kan ook niet anders. Ze zijn geboren tijdens of vóór de Tweede Wereldoorlog. Ze maakten bewust het tweede Vaticaans concilie mee en de culturele omslag van de jaren '60. Dit heeft hun denken en handelen grondig dooreengeschied. Ze gingen een stap verder dan ik zelf heb gezet, maar hielpen me toch om trouw te zijn aan mezelf, aan het evangelie en aan de arm gemaakten in onze samenleving.

Natuurlijk is er een vleugje nostalgie, telkens een van hen zijn weg voltooid heeft. Maar er staat een nieuwe generatie op, anders dan de vorige. Minder mannelijk, minder kerkelijk, maar daarom niet minder geëngageerd en doordrongen van het evangelie, ook als ze dat niet als zodanig benoemen. Dit is meer dan zomaar 'de fakkel doorgeven'. Want zie, er is iets nieuws begonnen.

Protest voor de Palestijnse zaak, bij de opening van het Academiejaar.

Voorstelling van het boek over zijn oom Ivo Cornelis.

Ja, Ik zal een weg in de woestijn maken, rivieren in de wildernis. (Jesaja 43, 19). Durven wij ons aan dat nieuwe toevertrouwen?

(Rob)

(1) Lees meer in 'Uit de recente kerkgeschiedenis', Nieuwsbrief Evangelie Levensnabij, 2024, nr. 4, p.7

13. Rustpunt

Laat de opgestane Christus in je wonen
en beleef het moment van nu intens.

Zijn woord is heel duidelijk:

'Vandaag moet ik in jouw huis wonen.

Vandaag, niet morgen.'

Roger Schutz

COLOFON

- Redactie: Rob Debels, Lieven Debosscher, Isabelle Maes en Bart Pieters
- Medewerkers aan dit nummer: Roland Mullie, Guido Vanhercke en Frederique Vanneuville
- Layout: TiDee - www.tidee.be
- GDPR: Je kan de gegevens die we over je bewaren altijd opvragen, laten wijzigen of verwijderen via een mail aan lieven.debosscher@gmail.com

Geloof & leven verweven is de nieuwsbrief van Evangelie Levensnabij. Het is een driemaandelijks contactblad van christenen die hun geloof verbinden met persoonlijke en maatschappelijke levensvragen, met een bijzondere aandacht voor wie in de samenleving uitgesloten worden.

Ze voeden zich aan een Bijbelse spiritualiteit en kiezen voor een andere levensstijl. Ze opteren voor een democratisch kerkmodel en voor samenwerking met mensen die werken aan een rechtvaardige wereld vanuit een ander geloof of levensbeschouwing.

Evangelie Levensnabij is aangesloten bij Bezield Verband, een netwerk van personen en kerkgemeenschappen die in Vlaanderen een eigentijdse lichtbaken van zingeving willen zijn.